

Mennyei Martonvásár

Prieger Zsolt: *Kedves Teréz! Martonvásári levelek*

Budapest, Corvina, Martonvásári Kulturális Egyesület, 2023, 181 oldal

Prieger Zsoltot elsősorban az Anima Sound System nevű zenekar alapítójaként ismeri a nagyközönség, tevékenysége azonban jóval sokrétebb ennél: volt újságíró, tanított irodalmat, és szervezett különféle kulturális vállalkozásokat. S most egy könyvvel is megajándékozott bennünket. *Kedves Teréz!* – áll a címlapon kézírással. A kedves Teréz nem más, mint Brunsvík grófnő, a kisdedóvás magyarországi úttörője, akinek kastélya ma is Martonvásár ékesége. Prieger Zsolt pedig – amint azt a fülszöveg elárulja – ott lakik a kastély közvetlen közelében. „Ha már így összekerültünk, miért ne elegyedhetnénk szóba egymással?” – gondolta talán a szerző, aztán elkezdte olvasni néhai szomszédja munkáit, és olyannyira bölcsnek s példaértékűnek találta azokat, hogy kényszerítve érezte magát a reagálásra. Így születtek meg a Martonvásár híres úrnőjéhez címzett levelek.

A könyv azonban mégsem episztolákba csomagolt olvasónapló. A szerző nem annyira a grófnő írásainak egyik-másik gondolatához csatlakozik ugyanis (olykor azért ez is megesik), hanem inkább magáról és a világról mesél, mintha csak a lelki vezetője volna a rég eltávozott úrhölgy, vagy még inkább egy olyan magasabb rendű lény, akinek a szelleme ott lebeg Martonvásár égén, valahogy úgy, ahogyan az Úr lelke lebegett egykoron a vizek fölött.

A levelekben előrehaladva három szétválaszthatatlanul összefonódó, de azért mégis jól megkülönböztethető és külön-külön is szemügyre vehető szál ölt körvonalat. A könyvben található állításokból egyfajta életfilozófia bontakozik ki. Kétség sem férhet hozzá, hogy Prieger a nagy misztikusok örököse és követője, közelebbről a katolikus misztikusoké: Assisi Szent Ferencé (63.), Avilai Szent Terézé (125.), Simone Weilé (82. skk.140.), Pilinszky Jánosé (93., 129., 141.), hogy csak a könyvben is néven nevezettek közül említsek néhányat. Hozzájuk hasonlóan ő is úgy gondolja, vagy inkább érzi, hogy a világ egyetlen egész, egymástól különböző entitásokról (énről, másiról, természetről, Istenről) pedig csak a viszonylagosan, mint a nagy egység részeiről beszélhetünk. „Az »én« meg »te« [...] csupán az önmagát különböző módokon megnyilvánító életre vonatkozó, formális kifejezések.” (31.) Hasonlóképpen csupán látszólagos a különbség Isten és a természet között is. „Jézus jól el van

rejtve a szarvasbogárban, meg a macska tekintetében, meg az almafa tetejébe...” (21.) Sőt, még Isten és ember között is, hiszen az Istennel való egyesülés lehetősége (28.) mindannyiunk számára adott. Aki képes meglátni a részeket magába olvasztó romolhatatlan és bemocskolhatatlan Egyet, csakis szépnak láthatja a világot. Nemcsak a madárdalt (139.), a virágokat (85.), az épületeket (46.) és a zenét (53.), hanem még a komposztládát is, amiben a rothadás élet és költészet (8.) – amint ezt a szerző leszögezi.

A szép pedig kart karba öltve jár a jóval. (Hogy ezek minden látszat ellenére valahogyan mégiscsak azonosak, azt már Plátón is tudta.) A gyanútlan olvasó akár még azt is hiheti, hogy Martonvásárt csupa szentek lakják, mert a levélíró csakis jó embereket ismer, de legalábbis csak róluk beszél; megkockáztatom azért, mert csakis őket, és általában csak a jót látja. A gyermekotthon nevelői (40. sk.), a futballklub elnöke (44.), a városka kórusának karnagya (54.), a fotográfus (70.), a helytörténész, a múzeumigazgató (101.), az önkormányzat odaadó vezetői (164.) és a szomszédok (20.) mind igen derék emberek, egy-egy csoda valahány. De nemcsak az emberekből sugárzik a jóság, hanem mindenből, ami van, mert minden úgy jó, ahogyan van – ez igen hangsúlyos tézise a levelek világgépének (139.).

Am pusztán elvont állításokban kifejtve a miszticizmus is hiteltelen és üres, éppen úgy, mint bármilyen más általános teória. Nem elég csak mondani, érzékeltetni vagy – ha jobban tetszik – mutatni is muszáj. (Tudjuk, magától a köznapi mestertől: a fogalmak szemlélet nélkül üresek.) S nyilván tisztában van ezzel a szerző is, ezért illesztett be könyve minden oldalára egy-egy általa készített fotót. (Összesen százhetvennégyet, ha jól számoltam.) A képek legtöbbször a teremtés figyelmen kívül hagyott vagy félreértett szegmenseire hívják föl a figyelmünket, de olyasmikre is, amik itt vannak ugyan a szemünk előtt, ám mégsem vesszük őket észre. Így aztán nemcsak elismerően szép dolgokban (a kastélyban, erdei ösvényekben, fákban stb.) gyönyörködhetünk, hanem olyasmikben is, amiket hétköznapi mércével mérve egyáltalán nem tekintünk szépnak. Egymásra borított facsavarokban (124.), kissé már foszló kenyérszeletekben (74.), eszkábált vadászles-

ben (148.) stb. Ám itt az is szép, ami máshol nem az. Következőleg, akinek van szeme a látásra, meggyőződhet róla, hogy az Istenről, a szépről és a jóról szóló általános szentenciák nem csupán fedezet nélküli, fellengzős szavak. És még inkább világos ez a könyv számos leírásából is: például amikor a sütőtökös ravioliról (144. skk.), a fociról (43. skk.), a pitypangról (152. sk.), a tengelicről (25. sk.) – és folytathatnám tovább – olvasunk. S van még valami, ami szintén egyfajta mutató, de más, mint az iméntiek: a könyv egyszerű, de jól és ízléssel megformált mondatokból áll. Szépen megírt, tehát szép iromány, és ebben az értelemben értve: szépirodalom. És ez a szépség magával ragadja az olvasót is. Ezért vagyunk hajlamosak elfeledkezni a kézenfekvő ellenérvekről, s hisszük el a szerzőnek, hogy tényleg minden úgy jó, ahogyan van.

A harmadik szál a paideia (nevelés és képzés szerves egységben – valami effélét jelentett a szó a régi görögöknek). Úgy is olvasható a könyv, mint egyetlen nagy felszólítás: változtasd meg életedet és szemléletedet, s próbálj úgy tekinteni a világra, ahogyan nekem már sikerült! Ügyelj a teljességre! (9.) Nyisd meg magadat Isten előtt! (35., 68., 105., 163.) Vedd észre a profánba rejtett szentséget! (15., 52. sk., 122., 160.) Ne engedd elhatalmasodni magadban a zajt, igyekezz elcsöndesülni! (27.) Menjél a természetbe! (36. skk., 152. skk.) Ne hagyd eluralkodni a félelmet! (121.) Szeress minél többet! (73.) Ha neked is sikerül keresztülvinni ezt a fordulatot, már itt e földön is a mennyországban érezheted magadat. (157.) Igazán mégér egy próbát, nem gondolod?

Az elmondottak nyomán három kételyemet szeretném megosztani az alkotóval és az olvasóval.

Az első csupán egy impresszió, s talán nem is több mint a megvilágosodás útján hátrább maradt értetlenkedése az előbbre jutással szemben. Tényleg ennyire idilli a világ Martonvásáron? Nem a szociológiai értelemben vett kisvárosban, hanem abban a világban, amelyet a panteista szerző át- s megél, és amelyet az átéltség által önmagának és maga köré teremt? Itt nincsenek küzdelmek, szenvedések, kiábrándulások, bűnök, csömörök? Olykor az volt a benyomásom, hogy Brunsvik Teréz szomszédját már boldoggá sem kell avatni, mert magától boldoggá lett. (106. – e helyen arról elmélkedik a szerző, hogy milyen lesz majd a mennyben, és lényegében azt állítja, hogy olyan, mint itt, legföljebb csak még fokozottabb lesz az öröm.)

Többféle módon is visszautasítható ez a tamáskodás. A legegyszerűbbre már utaltam is az imént. Lehet, hogy pontosan úgy van, ahogyan mondtam: igenis vannak olyan emberek, akiknek a lelki kondíciói és az abból fakadó szemléletük már-már paradicsomi világot konstituál. Ott van például Jálcs Ferenc – réges-rég, még Argentínában ő volt Ferenc pápa lelki vezetője –, aki a katonai diktatúra

börtönében is boldog tudott maradni: „a rosszat jóra használta, a szenvedést szemlélődéssé, imává szublimálta. [...] Azt mondják tényleg mosolyogva ment »haza«.” (65. sk.)

Másodszor: nem igaz, hogy a könyvben csak idilli képek sorakoznak. Szó esik nemzeti nyavalyáinkról (önzésről, széthúzásról stb.), amelyek Brunsvik Teréz kora óta mit sem változtak, a politika gyarlóságáról, háborúkról, szenvedésről, és még sorolhatnám. Ezt nem nagyon lehet vitatni, nem is kívánom. Legföljebb csak annyit mondanék a tévedés lehetőségét fönntartva, hogy mindennek ellenére mégis úgy érzem, hogy kicsit sok a mennyei harmóniából, s kivált akkor erősödik meg bennem ez a benyomás, ha olyan Prieger Zsolttal rokon lelkekre gondolok, mint Weil, Pilinszky vagy Dosztojevszkij (141.).

Rendben. Az élet nem csak habos torta – felelhetné végezetül a szerző –, de ez a könyv nem a borzalmakról kíván elmélkedni, hanem a szépről. Botticellinek sem rójuk föl, hogy nem áll ott Vénusz mellett egy törődött testű öregasszony. És erre már csak egyetértőleg bólogatnék. Talán mégis megjegyezném, hogy igaz, de te az egész világról állítasz valamit.

Egy evangélikus misztikus, bizonyos Søren Kierkegaard arra figyelmeztet (a *Vagy–vagy* egyik levelében, szörnyű címe van: *Az etikai és az esztétikai a személyiség kimunkálásában*), hogy a nagy metanoia után hajlamos az önnön szabadságát, a biztos iránytűt nyújtó morált, a lélek halhatatlanságát és Isten létét megtapasztaló boldog egyfajta semmittevő kontemplációban elmerülni. Ez persze érthető – ismeri el a dán mester –, hiszen a megtért úgy érzi, hogy ennél jobb már nem történhet vele, és ha így van, akkor hová és miért is kellene innen elmozdulnia. Ne feledjük azonban, hogy a térben és időben létező világot még nem hagytuk el, s mi magunk is megmaradtunk érző, akaró és vágyakozó lénynek. (Ő úgy fogalmaz, hogy hiába tapasztaltuk meg az „etikai” létezését, és vetettük meg a lábunkat abban, ennek ellenére továbbra sem szüntünk meg „esztétikaiként” egzisztálni.) És ezt nem lehet figyelmen kívül hagynunk, másrészt ebbéli állapotunk kötelességeket ró ránk.

Erre felelve a szerző hasonlóan ripoztozhatna, mint az imént. – Szó sincs arról, hogy én csak kontemplálnék. Ha jobban figyelnél, észrevetted volna az ehhez hasonló mondatokat. „Katalin [Sienai Szent Katalin – S. I.] hadüzenete így szólt: »ne aludj hát tovább a hanyagságban, hanem tedd meg e jelenlegi időben mindazt, amit megtehetsz.«” (174.) Erre aztán megint helyeslőleg bólogatnék, s újra csak az összképről morognék valamit.

A legfontosabbat hagytam a végére. Minden misztikusnak, beleértve Szent Ágostont is, szembe kell néznie a teodícea föloldhatatlan dilemmájának következményeivel. Ha minden úgy jó, ahogyan van, akkor a halál, a szenvedés, a gyilkosság is jó? Ha pedig mégsem tarthatjuk

ezeket jónak, akkor nem dől-e össze vagy nem minősül-e csupán szavakból épített Disneylandnek a misztikusok szépségtől túlsorduló világa? (Emlékezzünk Bergman *Úrvacsorájának* lelkészére, aki csak addig tudott hinni, amíg a békés északi biedermeier világában élt, a spanyol polgárháború borzalmaival szembesülve azonban elkezdte pókszörnynek látni a jóságosnak képelt, régebben csak a karácsonyi ajándékok osztogatásával foglalatostkodó istenét.)

A levelekben kétféle választ is találunk ezekre a kérdésekre. A halál csupán látszólag rossz – olvashatjuk. (Szó szerint: „porhintés” – 23.) Mert ha megértettük a tanítást, azt is be fogjuk látni, hogy voltaképpen nincs halál, hiszen csupán visszatérünk a nagy Egybe, vagy a teológia nyelvén fogalmazva: megtérünk mennyei atyánkhoz. (66.) A szenvedés, a gyilkosság és általában a rút és a bűn pedig – amint ezt Jálics Ferenc példája is bizonyítja – jóvá és széppé szublimálható. Nemcsak a magyar jezsuita élete és halála bizonyítja ezt, hanem például Edith Steiné is. A ragyogó elméjű ifjú filozófus, Husserl legtehetségesebb tanítványa és asszisztense odahagyta az egyetemi karrierjét, és apácának állt. De hiába lett belőle Benedikta nővér, mégis egy gázkamrában fejezte be az életét. S most leghelyesebb, ha idézem az őt citáló martonvásári rajongóját. „...lelki síkon egymaga semmisítette meg a nemzeti-szocialista hazugságot, amikor mosolyogva indult a haláltáborokat megcélzó vagonok felé testvérével egymást átölelve. Egy Auschwitzban hősi halált halt zsidó apáca sorai ezek: »Létezik az Istenben való nyugalomnak egy olyan állapota, ami kikapcsol minden szellemi tevékenységből, és ekkor az ember nem tervez, nem tesz elhatározásokat, valójában semmit sem csinál, hanem minden jövőbeni dolgot Isten akaratának vet alá, és önmagát átadja a 'sorsának'«. [...] Edith Stein halála az éjszaka sötét szerelmi fájdalomban megfogant fényes megszabadulás. Az auschwitzi mélypont megtisztítása, megszentelése, szublimálása, végső soron: ünnepélye.” (125. sk.)

Azt hiszem, értem, és abban sem kételkedek, hogy Edith a gázkamrában is boldogan adta át magát a sorsának. (Ezt nem tudhatjuk, hiszen az idézett vallomás, értelemszerűen, korábbi, mint a halála.) Sőt még azt is elfogadom, hogy elvileg az emberiség valamennyi egyede eljuthat Benedikta nővér magaslataira. S ha így lesz majd egyszer, akkor nem lesz többé elszennvedett rossz a világban. Normaként azonban nemcsak a soá és a többi népirtás áldozatai elé nem állíthatjuk a nővért, hanem egyetlen megálázott és megszomorított szenvedő elé sem. Még azok

elé sem, akik nyilvánvalóan önhibájukból gyötrődnek. Mert azt mondani ezeknek, hogy tekintsd a sorsodat lehetőségnek, és szublimáld a kínodat Isten iránti szeretetté, cinizmus és blaszfémia, a kereszténység megcsúfolása és sarkaiból való kiforgatása. És a rossz cselekedetekkel sem tudunk elszámolni Edith Steinre vagy Jálics Ferencre hivatkozva, hiszen ők csak a saját szenvedésüket tudták megszentelni, a gyilkosok és a pribékek tetteit nem.

Úgy sejtem, hogy Prieger Zsolt is tudja, vagy legalább sejti, hogy nincs itt minden szál rendesen elvarrva, mert előáll egy egészen más magyarázattal is, a teodíceára igyekvők mindenkori ultima ratiójával: „A »Hol volt Isten a háborúkban?« mondat nem kérdés, hanem álszent, humanista maszlag. Sehol se volt. Te voltál ott ember, a legmocskosabb lény a Földön, állatok, növények, a föld, a vizek tönkretévoje – nehogy az Istenre kend a bűzös mocskodat!” (179. sk.) Rendben, ezt is elfogadom. Az ember szabad, és ha szabad, akkor a bűnre is szabad. De ebben az esetben mégiscsak itt marad a rossz és a bűzös mocskok, és ha itt van, akkor el is kell vele számolnunk a világ mibenlétét számba véve.

Ám ezek az ellentmondások is föloldhatók vagy legalábbis tompíthatók. Mondjuk így: a világban az egyetlen szabad lény cselekedetei nyomán jelenvaló a rossz is. (Ne firtassuk most, hogy csak a domestique oráng [Weöres] tettei által-e.) Az ember azonban képes a rosszat is a maga javára fordítani. (Mert „akik az Istent szeretik, azoknak minden a javukra válik”. Róm 8, 28) Ez azonban nem jelenti azt, hogy minden rossz eltűnik. Szó sincs róla, sajnos. Csupán akkor keletkezik ez a benyomás, amikor élni tanítunk. Amikor nem magyarázzuk és mutatjuk, leírjuk a világot, hanem csupán a paideiára ügyelünk.

Ha a könyvben több szál fonódik egybe, akkor többféleképpen is olvasható, hogy mikor hogyan, attól függ, melyik szálát tartjuk éppen szem előtt. Az állítások egyfajta filozófiát képeznek. A leírások viszont olyanok, mint az objektív költészet programját érvényesítő szabadversek. A nevelő célzatú életbölcseiségek és tanácsok ismét más aspektust állítanak előtérbe: a füveskönyvek és aforizmagyűjtemények tanításaira emlékeztetnek. S végezetül mindezt egybelátva vehetőek a levelek imáknak is, olvashatók olyan Terézhez és rajta keresztül Istenhez intézett szózatokként, amelyek egyszerre dicsóítanak, könyörögnek és törekszenek a kimondott szó, az ima ereje által egyre magasabbra. (Vö. 61. skk., 98., 113. sk.) Így is javasolom olvasni őket. Elegendő mindennap egy-egy episztolát elmorzsolni – lehetőleg lassan tűnődve.